

Habîbü's-Siyer'de Kubilay Han'a Dair Kayıtlar

Accounts of Kublai Khan in the Habîb al-Siyar

Fatih ORTA*

Öz

Cengiz Han'ın torunu olan Kubilay Han, kardeşi Büyük Han Möngke'nin vefatını müteakip diğer kardeşi Arık Buka ile giriştiği mücadeleden galip çıkarak Moğol tahtına oturmuştur. Büyük Han sıfatı ile Moğol ülkesini Çin'deki Hanbalık şehrinde idare etmiştir. Onun ve ardıllarının buradaki idaresine dair kayıtlar genellikle Çince'dir. Bu makale, Gıyaseddin Handmir tarafından Farsça yazılan *Habîbü's-siyer fî abbari efradi'l-beşer* adlı eserdeki Kubilay Han'dan bahseden kayıtların tercümesini ve notlandırılmasını ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Moğol, Habîbü's-siyer, Kubilay Han, İslâm, Çin.

Abstract

Kublai Khan, a grandson of Genghis Khan, ascended to the Mongol throne after emerging victorious from a power struggle with his brother Arık Buka following the death of his older brother, Great Khan Möngke. As Great Khan, he ruled the Mongol Empire from the city of Khanbaliq in China. Records of his and his successors' rule there are generally written in Chinese. This article contains a translation and annotation of the passages regarding Kublai Khan found in the work *Habîbü's-siyer fî abbari efradi'l-beşer*, written in Persian by Gıyaseddin Handmir.

Keywords: Mongol, *Habîb al-Siyar*, *Kublai Khan*, *Islam*, *China*.

Giriş

Gıyaseddin Handmir, son dönem Timurlu tarihçilerinden birisidir. Ailesi, Timurlu devleti bünyesinde idarî işlerde görev almıştır. 1474-1475 yılında

* Dr; email: fatihortaa@gmail.com, Orcid: [0000-0003-1292-5249](https://orcid.org/0000-0003-1292-5249)

doğduğu düşünülmektedir. Babası Hümeddin, Timurlu hükümdarı Ebû Sa'îd Han'ın oğlu Semerkant hâkimi Sultan Mahmud Mirza'nın veziriydi. Annesinin babası Mîrhând da tarihçidir. Hândmîr, dedesinin Herât'taki kütüphanesinde yetişmiştir. Daha sonra Timurlu hükümdarı Hüseyin Baykara'nın oğlu Belh hâkimi Bediüzzaman Mirza'nın hizmetine girerek onun elçiliğini yapmıştır. Hüseyin Baykara'nın ölümünden sonra Bediüzzaman Mirza tarafından sadr¹ olarak atanarak vakıfları denetlemiştir. Şeybanîler, Herât'ı ele geçince bir süre onların idaresinde yaşadı. Ardından 1527'de önce Kandahar'a, oradan da Hindistan'a geçmiştir. Hindistan'da Babür'ün huzuruna çıkmış ve onun hizmetine girmiştir. Onun Bengal seferine iştirak etmiştir. Babür'ün vefatını müteakip oğlu Hümayun'un hizmetine girerek emir-i müverrih unvanı ile görev yapmıştır. Hümayun'un Gücerat seferinde vefat etmiş ve Delhi'ye defnedilmiştir.²

Gıyaseddin Hândmîr, tıpkı dedesi Mîrhând gibi tarih kitapları kaleme almıştır. Daha dedesi hayattayken *Me'âsirü'l-mülûk* adında eski hükümdarların vecizelerini derlediği bir kitap kaleme almıştır. Onun kaleme aldığı diğer eserler ise şunlardır: *Hülâsatü'l-abbar fî beyanî abvali'l-abyâr*, *Düstürü'l-vüzerâ*, *Mekârimü'l-ablâk*, *Müntebab-ı Târih-i Vassaf*, *Nâme-i Nâmî*, *Kânun-ı Hümayûnî (Hümâyünnâme)*, *Asârü'l-mülûk ve'l-enbiyâ*, *Habibü's-siyer fî abbâri efradi'l-beşer*. Dedesinin *Ravzatü's-safa* adlı eserine yazdığı zeyl de vardır. Bu zeyli *Habibü's-siyer* adlı eserine almıştır.³

Habibü's-siyer, esasen bir dünya tarihi mahiyetinde bir eserdir. Hândmîr bu kitabı, 1521 yılında yazmaya başlamış ve 1524'te tamamlamıştır. Eser, yaratılıştan başlayarak Şah İsmail devrine kadar olan olayları ihtiva etmektedir. Eser, yazarın yaşadığı dönem olması ve olayları gözlemlemesi nedeniyle,

¹ Kelime anlamı olarak “Göğüs, sine kalp, baş, bir şeyin en yüksek yeri” anlamlarına gelen kelime, ilk başlarda dinî bir makamı ifade etmekten Karahanlı, Selçuklu, Harzemşahlar gibi Türk devletlerinde idarî bir makam haline gelmiştir. İlhanlı, Timurlu ve Safevi devletlerinde de mevcuttur. Bkz. Tanju Ateş, *Safevi Devletinde Sadâret ve Sadrlar*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2023.

² İsmail Aka, “Hândmîr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul, 1997, s. 550-551.

³ Aka, “Hândmîr”, 551-552.

Timurlular, Safeviler ve Babürlülerin ilk dönemlerine dair kıymetli bilgiler vermektedir. Bununla birlikte daha önceki dönemler için kendisinden önce yazılan kitapları kullanmıştır. Birinci cildinde İslâmiyet'ten önceki bazı olaylar, İslâmiyet'in doğuşu ve yayılması ile Hulefa-i Raşidin dönemi; ikinci cildinde On İki İmam, Emevi, Abbasi ve diğer yerel hanedanlar; üçüncü cildinde Türkistan'daki devletler, Cengiz Han ve Moğol devletleri ile Timurlular tarihi ve Safevilerin ilk dönemleri hakkında bilgi vermektedir.⁴

Burada tercümesini sunduğumuz Kubilay Han bahsi, *Habîbü's-siyer*'in üçüncü cildinde yer almaktadır.⁵ Hândmîr, buradaki kayıtlarında Kubilay'ın hayatının her yönünü teferruatlı bir şekilde yazmamıştır. Onun hayatındaki dikkat çeken noktaları merkeze aldığı bir anlatım sunmuştur. Kubilay Han'ın Arık Buka ile giriştiği iktidar mücadelesinden, Müslümanlarla ve diğer dinlerle ilişkilerinden, Ahmed Benaketî ve Senge gibi üst düzey bürokratlardan bahsetmekle iktifa etmiştir.

Habîbü's-Siyer'de Kubilay Han'a Dair Kayıtların Tercümesi⁶

Karakurum ve Kerülen'in⁷ Dördüncü Padişahı Tuluy Han oğlu Kubilay Han'ın Anılması

Kubilay Kaan, Maymun yılına denk gelen 658 senesinde⁸ Hıtay⁹ memleketinde iken kardeşinin vefat haberini alınca padişahlık tahtına oturdu. Onun saltanat günlerinde Cengiz Han töresinde bozulmalar meydana geldi ve evlatları arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. Bu sözün delili de şudur ki Möngke Kaan, Çin tarafına yöneldiği sırada, kardeşi Arık Buka'yı¹⁰

⁴ Farishtamo Khomushova, *Gıyasüddin Handmir'in Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2020, s. 73-74.

⁵ Gıyaseddin Handmir, *Tarih-i Habîbü's-siyer fî abbâri efradı'l-beşer III*, Nşr. Muhammed Debirsiyaki, Kitabfuruşi Hayyam, Tahran, 1362, s. 61-69'da yer alan kısım tercüme edilmiştir.

⁶ Metin içerisinde köşeli parantezi ile gösterilen yerler mütercim tarafından eklenmiştir.

⁷ Metinde كلوران. Moğolistan ve Çin arasında bulunan bir nehirdir. 1240 Kurultayı burada tertip edilmiştir.

⁸ 1259-1260 yılı.

⁹ Çin. Çin'in Hıtay olarak adlandırılması, burayı idare eden Hıtaylılardan gelmektedir.

¹⁰ Tuluy'un oğludur. Büyük Han Möngke'nin vefatını müteakip kardeşi Kubilay ile taht mücadelesine başlamış olup kaybetmiştir.

Karakurum'da orduyu koruması için vazifelendirmişti. Arık Buka kardeşinin vefatından sonra bağımsızlık iddiasında bulundu. Buna karşı diğer kardeşi de ona muhalefet etti. İki taraf arasında karşılaşma ve savaş meydana geldi. Arka arkaya iki defa önce Kubilay Kaan galip gelirken üçüncü defa ise Arık Buka zafer elbisesini giymeyi başardı. Kubilay Kaan ise Hitay tarafına çekildi. Fakat ardından talihin [Kubilay Kaan'a] yardımıyla ve devlet desteğinin noksanlığından ötürü Arık Buka'nın durumu bozularak Karakurum saltanatı elinden çıktı. Kerülen bölgesinin yanı sıra Cengiz Han'ın bütün toprakları da Kubilay Han'ın hâkimiyeti altına girdi. Arık Buka ise çaresizlikle iktidar sahibi kardeşine sığınarak Moğolların dikenlerden yaptıkları dört duvarlı bir muhafaza içine hapsedildi. Bir yıl sonra da vefat etti.

Kubilay Kaan, memleket bahçesini muhaliflerin dikenlerinden temizleyince birkaç kez Hitay'a ordu gönderdi ve o ülkeyi de diğer korunmuş memleketler dairesine kattı. Daha sonra Hitay hükümdarlarının başkentinin yakınlarında Cikdu¹¹ dedikleri yerde geniş ve yüksek bir şehrin kurulmasını emretti; ayrıca yine Cikdu havalisinde yeni bir düzenin temellerini de attı. Burasını insanların ikamet etmesine uygun gördü ve o bölgede sağlam bir saray yaptırdı. Onun çatısını gökyüzüne kadar yükseltti, o kutlu makam adeta bir cennet oldu. Sütunlarını gümüşten, zeminin mermerden yaptılar. Derler ki o şehri kare şeklinde inşa ettiler ve dört tarafındaki her surun uzunluğu dört fersahtı. Moğollar bu şehre Hanbalık/Hanbalığ¹² derlerdi. Ayrıca Kubilay Kaan, Hindistan limanlarına ulaşan Yatun¹³ denizinden ki oraya kırk günlük yoldan bir kanal açılarak suyun Hanbalık şehrinin içine getirilmesini emretti. Bu suretle deniz tüccarları gemilere binerek Hindistan'dan Hitay'a kadar gelip

¹¹ Bugünkü Pekin şehridir. Çince aslı Chungtu olup İslam kaynaklarında Çükdü olarak da geçmektedir. Marco Polo, burasını Ciandu olarak kaydetmiştir. Ahmet Taşağıl, "Hanbalık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul, 1997, s. 524; Marco Polo, *Dünyanın Hikaye Edilişi & Harikalar Kitabı*, Çev. Işık Ergüden, Z. Zühre İlkelen, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2019, s. 162.

¹² Kubilay Han ve ardılarının Çin'deki başkentidir. 1264-1368 yıllarında Moğollara başkentlik yapmıştır. Han ve balık şehirlerinden oluşmakta olup Han şehri anlamına gelmektedir. Taşağıl, "Hanbalık", s. 524-525.

¹³ Yangtze nehri olabilir.

giderek değerli ve nadide mallar getirirlerdi. Böylelikle Hanbalık kısa bir zaman içerisinde son derece mamur ve bayındır bir şehir haline geldi.

Kubilay Kaan, hükümdarlığı esnasında birkaç kez İslâm alimleriyle münazara yaptı; bazen onlara düşmanca davranırken bazen de lütuf ve ihsan yolunu tutardı. Kubilay Kaan'ın vefatı 693 yılında¹⁴ (Yılan yılı) meydana geldi. Ömrü yetmiş iki veya yetmiş üç yıldır. Saltanat süresi ise otuz beş yıl sürdü. Kubilay Kaan'ın daima dört veziri mevcuttu. Vezirlerden biri Emir Ahmed Benaketî,¹⁵ diğeri ise Uygur asıllı Senge idi. Kubilay Kaan'ın on iki oğlu vardı.¹⁶ Bunlardan on birinin adı şu şekilde zikredilmiştir. Turci, Cımkim, Meskekan, Tumugan ki bunların annesi Kıyat kabilesinden İlçi Noyan'ın kızı idi, Kuriday ise Merkit kavminden Turakçin Hatun'dan dünyaya gelmiştir. Hokaci'nin annesinin nesebi Dörban kavmine dayanmaktadır. Kuruci'nin annesine ise Dovur Maçin Hatun derlerdi. Abaci ve Kökçü'nün annelerinin nesebi Hoşcin kavminden Torguli Noyan'a uzanmaktadır. Toktimur yirmi yaşında vefat etti. Tokan'ın annesi, nesebi Turakçin'e ulaşan Baba Hatun idi. Kubilay'ın on ikinci oğlunun annesi ise Maçin gürkanının kızı Tesbu Hatun idi. *Allah en iyi bilen ve en doğru hüküm verendir.*¹⁷

Arık Buka'nın Durumunun Bozulmasının Zikredilmesi ve Kubilay'ın Yanına Hitay'a Gidişinin Anlatılması

O esnada Kubilay Kaan, Arık Buka karşısında mağlup olup başkentine çekilirken emir verdi ki Hitay ülkesinden hiç kimse Arık Buka'nın ordusuna, Karakurum'a ve Kerülen'e yiyecek taşımasın. Bundan dolayı Arık Buka'nın

¹⁴ 1293-1294 yılı.

¹⁵ Müslüman bir Uygur olan Ahmed Benaketî'nin Çabi'nin Kubilay Han ile evlendiği sıralarda onunla birlikte saraya girdiği düşünülmektedir. Kubilay Han'ın sarayındaki ilk görevleri de bu dönemde başlamış ve zamanla yükselerek onun maliye bakanı olarak görev yapmıştır. Bu görevi esnasında birtakım malî reformun hayata geçirilmesini sağlamıştır. Şirinay Aziz, "Kubilay Han'ın Maliye Nazırı Ahmed ve Reformları", *Belleten*, C. 89, S. 315, 2025, s. 451-479.

¹⁶ Reşideddin de *Cami'ut-tevarih*'te Kubilay Han'ın 12 oğlu olduğu bilgisini vermekte ve adlarını zikretmektedir. Fakat bunlardan hiçbiri Kubilay Han'ın halefi olmamıştır. Onun yerine torunu Temür Olcaytu tahta oturmuştur. Roxann Prazniak, Osman Gazi Özgüdenli, "Kubilay Kağan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ek – C. 2, Ankara, 2019, s. 88.

¹⁷ Kur'an-ı Kerim'deki Hucurât suresinin sekizinci ayetidir.

maiyetindekiler arasında büyük bir kıtlık ve pahalılık meydana geldi. Bunun üzerine Arık Buka, Çağatay ulusunda onun desteği ile hükümdar olmuş olan Algu Han'a¹⁸ elçilerle şu haberi gönderdi. Tahıl ve erzak cinsinden ne kadar ürün varsa bu tarafa gönderin ki maiyetimdekiler yiyecek yokluğundan ötürü zayıf kalsın. Fakat Algu başlangıçta itaat gösterse de nihayetinde o tarafa ne bir dinar ne de bir yük mal gönderdi; ayrıca elçileri de öldürüp Kubilay Kaan'ın sarayına bir haberci gönderdi ve muhalefetini açıkça göstermeye başladı. Kubilay Kaan, Algu Han'ın elçisini ihsanlarla ağırlayarak ona yarlık¹⁹ ve payza²⁰ verdi. Arık Buka, Algu Han'ın muhalefetini duyunca öfkeye kapılarak onu ortadan kaldırmaya yöneldi. Önde gelen emirlerinden olan Kara Buka'yı ordunun öncü kumandanı olarak tayin etti. Algu Han, cesaret göstererek savaş meydanına çıkarak Arık Buka'nın ordusunun öncü kuvvetlerini karşısında zafer kazandı. Kara Buka savaşta öldürüldü, diğer Moğollar ise vadiye²¹ doğru kaçtılar.

Algu Han bu zaferden dolayı gurura kapılarak kendi ordugahına döndü ve huzur içinde eğlence ve zevke daldı. Aniden Arık Buka'nın askerleri üzerine saldırdı ve beraberindekilerin çoğunun kanını toprağa karıştırdılar. Algu Han Kaşgar'a kaçtı, ardından da Semerkand'a gitti. Arık Buka ise Almalık'ta kışlayıp Kubilay Kaan ile hatırı sayılır bir yakınlığı bulunan bazı emirleri ortadan kaldırmaya girişti. Bahar mevsiminde Almalık'ta kıtlık ve pahalılık felaketi artarak Arık Buka'nın askerlerinin binek hayvanlarının çoğu telef oldu. Kendisi de içkiye düşmüş, memleket işlerini yoluna koyma kaygısı taşımıyordu. Bu esnada çıkan şiddetli bir rüzgar Arık Buka'nın bin direkli

¹⁸ Çağatay hanı. 1261-1266 yıllarında Hanlığı yönetmiştir. Çağatay Hanlığı'nı, Büyük Kağanlık'ın vesayetinden kurtarmaya çalışmıştır. Mustafa Kafalı, *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2005, s. 100.

¹⁹ Türk ve Moğol dillerinde "buyruk, emir, ferman" anlamlarına gelmektedir. Moğollarda yarlık ilk başta sözlü iken Uygurları tesiriyle yazılı hale getirilmiştir. Bundan dolayı Moğol yarlıkları yapı ve formül bakımından Uygur yarlıklarına benzemektedir. İlyas Kemaloğlu, "Yarlık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul, 2013, s. 334.

²⁰ Moğol devletlerinde habercilere, posta memurlarına ve askerî yetkililere hükümdar tarafından verilen resmi bir itimat ve yetki levhasıdır. Derya Coşkun, "Moğollarda Otorite Tableti Olarak Payza ve Kullanımı", *Bilgi*, S. 110, 2024, s. 53.

²¹ Metinde geçen vadi ifadesi düzlük, geniş saha, bozkır anlamındadır.

çadır denilen otağının iplerini kopardı, çadırın direği de kırıldı. Emirler bu durumu uğursuz bir alamet sayarak çoğu dağılıp giderek Arık Buka'yı terk ettiler. Algu Han, onun durumunun bozulduğunu duyunca kalabalık bir orduyla Almalık tarafına yöneldi.

Arık Buka ise çarenin yalnızca kardeşi Kubilay Kaan'ın yanına gitmekte olduğunu düşündü ki hayatının geri kalan günlerini huzur içerisinde geçirebilsin. Bunun üzerine Hitay tarafına yöneldi. Kendisinden önce bir elçiyi saltanat tahtının bulunduğu makama gönderip geçmiş günlerdeki olaylardan ötürü özür diledi. Kubilay Kaan, elçiyi hoş karşılayıp kardeşini çeşitli iltifat ve iyiliklerle ümitlendirdi. Arık Buka, Hitay'a intikal ettiğinde, Kubilay Kaan azamet ve ihtişam içinde saltanat tahtında oturmaktaydı. Âlemi koruyan dergâhı, baş kesmeye hazır savaşçılar ve kin gütmeye hazır bahadırlarla doluydu. Kardeşini bir müddet kapı eşliğinde bekletti. Daha sonra Arık Buka'nın suçluların huzura çıkarıldığı yoldan meclise getirilmesini emretti. Elçilerin durduğu yerde onu ayakta tuttular. Bu sırada Kubilay Kaan, Arık Buka'ya *"Bu mücadele ve çekişmede hak bizim tarafımızda mıydı yoksa senin tarafında mı?"* diye sordu. Arık Buka hiç tereddüt etmeden cevap verdi: *"O gün hükümdarlık hakkı bizimdi, bugün ise nasip Kubilay Kaan'ındır."* Bundan sonra Toğaçar Noyan diz çökerek Arık Buka'nın oturmasına müsaade edilmesini rica etti. Eğlence meclisinin hazırlıkları tamamlandığında o iki kardeş, zevk ve ferahlığın olduğu mecliste argun²² kadehlerin dolaştırılması ve şarkı ezgilerinin dinlenmesiyle meşgul oldular. Ertesi gün Kubilay Kaan, ileri gelenlerin ve devlet erkanının huzurunda kurultay kurulmasını buyurdu. Arık Buka'nın adamları ile onun devletinin ümerası ve erkânı hakkında soruşturma yürütülmesine büyük ehemmiyet verildi. Yargucular sorgulama makamına geldiler. Arık Buka *"Bütün suç ve günahların kaynağı benim, nökerlerimin bu işte hiçbir suçu yoktur."* dedi. Fakat bu sözler kabul görmedi. Araştırma ve soruşturmadan sonra Arık Buka'nın emirlerinin ve yakın adamlarının ekseriyeti cezalandırıldı. Bunun ardından hükümdar, yüksek makamının huzurunda hazır bulunan Hitay alimlerine *"Sizin memleketinizde hiç efendisine kılıç çeken ve birçok masum insanın öldürülmesine sebebiyet veren böyle bir olay meydana"*

²² Özel günlerde kullanılan bir kadeh türü.

gelmiş midir?” diye soru sordu. Onlar da cevaben “Eski tarihlerde yazılmıştır ki geçmiş zamanlarda iki kardeş saltanat yüzünden birbirleriyle mücadele etmiş, büyük kardeş küçük kardeşe üstün gelerek onu ele geçirmiştir. Kardeşinin ikametgahının etrafına keskin dikenli tellerden dört duvar ördürmüş ve onu orada hapsederek ömrünün sonuna kadar orada tutmuştur.” Kubilay Kaan, Hitaylıların görüşüne uygun düşen bir emir verdi. Bunun üzerine Moğollar dört duvarı da dikenle çevrili bir yer hazırladılar. Arık Buka’yı da geriye kalan yakın adamları, nedimleri, hatunları ve çocukları ile beraber oraya koydular. Bir grup kaba tabiatlı Türk’ü de onlara gözcü tayin ettiler. Arık Buka, büyük bir elem ve keder içinde orada yaşamını sürdürdü; bayram ve şölen günleri haricinde kesinlikle dışarı çıkmazdı. Bir yıl kadar karanlık günler geçirdikten sonra bu dünyadan göçtü. Arık Buka, dört yıl hükümdarlık yaptı. Onun şu isimlerde dört oğlu vardı: Buyukur, Melik Timur, Bayra Buka ve Tamacı. Bu dört evladından hiçbirisi saltanat tacına ulaşamadı.

Kubilay Kaan’ın Millet-i Beyza²³ ile Yaptığı Bazı Münazaraların Anlatılması

Ravzatü’s-Safa’da²⁴ yazdığına göre, bir defasında Müslüman tüccarlardan oluşan bir topluluk Kubilay Kaan için ayakları ve gagasının ucu kırmızı olan beyaz bir şahin getirdiler ve ayrıca iki beyaz kartalı da hediye olarak takdim ettiler. Padişah bu hediyeyi beğendi ve kendi has sofrasını o topluluğun yanına gönderdi. Tüccarlar yemekten ellerini çektiler. Bunun üzerine Kubilay Kaan, veziri olan Uygur Senge’ye “Tüccarlara sor, niçin hiçbir şey yemiyorlar?” diye buyurdu. Senge, bu soruyu o topluluğa sordu. Onlar cevap verdiler: “Bizim dinimizde koyun, usulüne uygun şekilde kesilmezse etini yemek caiz değildir.” Senge, ehl-i İslâm’a karşı beslediği düşmanlık sebebiyle bu cevabı şöyle aktardı: “Bu topluluk, padişahın yemeğinin kendi inançlarına göre murdar olduğunu söylüyor.” Kubilay Kaan bu sözü işitince öfkelenerek ehl-i İslâm’a ve ehl-i kitaba koyunu keserken hayvana bıçak vurulmasını yasakladı ve bunun yerine Moğol

²³ Bu ifade ile Müslümanlar ve İslâm dini kastedilmektedir.

²⁴ *Ravzatü’s-safa fî sıret’l-enbiya ve’l-mülûk ve’l hulefâ*, Timurlu devri tarihçisi Mirhand tarafından yazılan yedi ciltlik bir genel tarih kitabıdır. Beşinci cildinde Cengiz Han ve Moğolları anlatmaktadır. İsmail Aka, “Mîrhând”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.30, Ankara, 2020, s. 156.

usulüne göre hayvanın göğsünü yarmalarını buyurdu. Bu hususta o kadar ileri gidildi ki dört yıl boyunca hiçbir Müslüman koyun kesmeye teşebbüs edemedi, hatta evlatlarını sünnet dahi ettiremediler. Bu yüzden birçok Müslüman yurdunu terk etmeyi tercih ederek Hanbalık'tan ayrıldı.

Kubilay Kaan, bazı müfsitlerin tahrikiyle Hanbalık'ta muhtelif halklara nasihat vermekle meşgul olan Burhaneddin Buharî'yi,²⁵ ki Seyfeddin Baharî'nin²⁶ müritlerinden biriydi, bir grubun gözetiminde Maçin'e²⁷ gönderdiler. O büyük din adamı, o beldede havanın bozukluğu sebebiyle hastalanarak vefat etti. Bundan sonra Şehabeddin Kunduzî, Amu Karakzî ve Nasreddin Melik Kaşgarî ile şeriat yolunun yolcularından daha başka kimseler, o kinci ve hilekâr vezirin yanına giderek bir miktar rüşvet verdiler. Ardından da o [Senge] Kubilay Kaan'a şu hususu arz etti: *"Tüccarların geliş-gidişlerinin engellenmesi sebebiyle, ki bu durum şebirleri ve memleketleri ihtiva etmektedir, bu ülkelerle olan rabita kesilmiş, kumaşlar ortadan kaybolmuş, tamga gelirleri yok olmuştur. Eğer adalet sahibi Kubilay Kaan halka yeniden usulüne uygun kesime müsaade ederse tüccarlar tekrar bu ülkeye ve vilayetlerine gelebilirler. Hediyeler ile kumaşların getirilmesi yollarını bu beldenin sakinlerine yeniden açsınlar."* Kubilay Kaan şöyle dedi: *"Eğer kendi yasama aykırı şekilde emir verirsem artık halk benim sözüme itimat etmez. Fakat sen tamgacıları memleketin dört bir yanına gönder, şayet kim bundan sonra*

²⁵ Buharalı Burhan ailesinin bir ferdi olan Burhaneddin Buharî ve ailesi, devrin önemli ulema ailelerindedir. Aile, Karahanlılardan itibaren Buhara ve çevresinde oldukça etkili olmuştur. Buhara ve Semerkant'ta Hanefî fıkhı üzerine eğitim almış olup Buhara sadrı olarak da görev yapmıştır. Cengiz Han'ın Buhara'yı ele geçirdiği 1220 yılında vefat etmiştir. Adnan Hoyladı, "Son Dönemler İhmal Edilen Bir Müçtehit: Burhâneddin el-Buharî ve Eserleri", *İlahiyat Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler II*, Ed. Ahmet Tekin, Bidge Yayınları, Ankara, 2024, s. 8-15.

²⁶ 1190'da Baharî'de doğdu. Buhara, Bağdat ve Nişabur ve Herat'ta ilim tahsil etti. Hire'de şeyhi Necmeddin Kübra'ya intisap etti. Şeyhinin halifesi sıfatıyla Moğollar tarafından tahrip edilen Buhara'ya giderek dış mahallelerinden Fethabad'a yerleşti. Cuci Han'ın oğlu Berke Han'ın Müslüman olmasında etkili olmuştur. Moğollar tarafından Ulu Şeyh olarak tavsif edilen Seyfeddin Baharî, Moğol idaresi nezdinde muteber birisiydi. Moğollar ona pek çok yerin gelirini vakfetmiştir. Süleyman Uludağ, "Seyfeddin Bâharî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul, 1991, s. 474-475.

²⁷ Çin'in güneybatısıdır. *Divan-ı Lügat'it-Türk*'te Tabgaç için Maçin denilmekte ve burasının Çin'den dört ay uzaklıkta olduğu yazılmaktadır. Saadettin Gömeç, "Divanü Lügat it Türk'de Geçen Yer Adları", *AÜ DTCF Dergisi*, C. 28, S. 46, 2009, s. 4.

Müslümanlar ve ehl-i kitap hakkında gımmazlık ve iftiraya teşebbüs ederse cezalandırılınsın.” Bu buyruğun yayınlanması üzerine Müslümanlar sevindiler ve ihtiyaçlarının karşılanmasını ümit etmeye başladılar.

Bu olaylar sırasında bir Yahudi muhbir, Müslümanların canına kast ederek Hülagü Han’ın oğlu Abaka Han’a şöyle arz etti: *“Kur’an’da Müşrikleri topluca öldürün’ denilmektedir ve Muhammed ümmetine mensup olanların inancına göre, onların dininde olmayan herkesin öldürülmesi gerekir.”* Abaka Han şöyle dedi: *“Gerçekte bu sözlerin doğruluğunu Kubilay Kaan benden daha iyi bilir.”* Bunu müteakip o ayeti yazıp ulakla Kubilay Kaan’a gönderdi. Kubilay Kaan da İslâm âlimlerinden birisinin huzura getirilmesini emretti. Bunun üzerine Mevlana Bahaeddin Maveraünnehrî yüce makamın huzuruna çıkartıldı. Kubilay Kaan ona *“Kur’an’da geçen ‘Müşrikleri topluca öldürün’ ayeti ne anlama gelir?”* diye sordu. Mevlana cevap olarak *“Müşriklerin topluluğunu öldürün demektir.”* diye cevap verdi. Kubilay Kaan dedi ki *“Öyleyse neden bu emre göre amel etmiyorsunuz?”* Mevlana da bunu *“Henüz o işin zamanı gelmemiştir ve biz bu hükümün icrasına muktedir değiliz.”* şeklinde cevapladı. Kubilay Kaan da *“Siz güç yetiremiyorsanız ben yetiririm.”* dedi. Bunun üzerine o âlimin öldürülmesini emretti ve diğer Müslümanları da cezalandırmak istedi. Bunun üzerine Emir Danişment ve Peygamber ümmetinden bazı hayırlı kimseler (Allah’ın salat ve selamını onların üzerine olsun) araya girerek dediler ki: *“Padişahın bu hususta biraz düşünmesi gerekir. İslâm âlimlerini bir araya toplayıp mezkûr ayetin anlamını onlara sorduralım.”* Ertesi gün o topluluktan Hanbalık’ta bulunan herkes hükümdarın huzuruna çıktı. Kubilay Kaan onlara şöyle sordu: *“Kur’an’daki ‘Müşrikleri topluca öldürün’ ifadesi, Allah’ın yüce kelâmında yer almakta mıdır?”* Onlar *“Evet”* dediler. Kubilay Kaan da *“Öyleyse bu sözden ne kastedildiğini söyleyin”* dedi. Onlar da *“Mezkûr ayetin muhtevsından anlaşılan şudur ki bütün müşriklerin öldürülmesi gerekir.”* şeklinde cevap verdiler. Kubilay Kaan da *“Madem ki Allah’ın emri bu yöndedir, siz neden buna uymuyor ve müşriklerin kanını döküyorsunuz?”* diye sordu. Kadı Alaaddin Tûsî ise şöyle yanıt verdi: *“Zamanını bekliyoruz.”* Kubilay Kaan, onun müsamahasız ve açık sözlü cevabını beğenerek şöyle dedi: *“Şimdi gelin, taraflar arasındaki taassubu ve düşmanlığı bırakalım. Ne siz bizim öldürülmemizi vacip sayın ne de biz sizin canınızı ve*

malınızı belal kabul edelim. Bundan böyle karşılıklı fayda için birbirimizle görüşüp tartışalım.” Ardından “Peygamber Muhammed kimdir?” diye sordu. Onlar da cevaben “Allah Teala ona hidayet ve dirayet vermiştir.” dediler. Kubilay Kaan tekrar sordu: “Cengiz Han’ı kim yarattı?” Onlar “O da Allah’ın yarattıklarındandır.” dediler. Kubilay Kaan “Kılıç ve kudreti kimin eline verdi?” diye sordu. Onlar “Kulların ve beldelerin yaratıcısı olan Allah’tır.” dediler. Kubilay Kaan da “Eğer Allah isterse Muhammed’e verdiği hidayeti ve dirayeti Cengiz Han’a da verebilirdi.” diye söyledi. Âlimler de “Bu bususu en doğru Allah bilir.” dediler. Kubilay Kaan ise şöyle dedi: “Bu münazara ve konuşmadan şu anlaşıldı ki Yüce Allah kullarına iki türlü nazır eder. Biri lütuf nazarı, diğer de kabır nazarıdır. Allah, Muhammed’i lütuf nazarı ile yaratmıştır. Cengiz Han’ı ise kabır nazarı ile yaratmıştır. Halbuki her iki nazır sıfatı da birbirine denktir. O halde siz nasıl olur da onun lütuf tarafını kabır tarafından üstün görürsünüz?” Âlimler bu sözlere cevap veremediler. Kubilay Kaan dedi ki: “Sizin kitabınızda ulu’l-emrin emrine karşı gelmenin suç olacağı yazılı değil midir?” Onlar da “Evet” dediler. Kubilay Kaan da “Öyle ise neden kudret sahibi Cengiz Han’ın buyruğuna ve benim hükümüne karşı gelmeyi caiz görüyorsunuz?” Âlimler cevap vererek “Sizin hükümlerinizden Allah’ın kitabına ve Mustafa’nın (Allah’ın salat ve selamı onun üzerine olsun) sünnetine uygun olanları kabul ederiz, aykırı olanları ise kabul etmeyiz.” dediler. Kubilay Kaan bu sözleri işitince öfkelenmiş ve bütün vilayetin kadılarının görevden alınmasını, vaizlerin artık minbere çıkmamasını, müezzinlerin namaza çağırılmamasını ve diğer insanların da [Moğol usulünce] koyun kesmeye başlamasını buyurdu. Bu minvalde bir yarlık yazılar ki ertesi gün hızlı ulaklar o buyrukları memleketin dört bir tarafına götürdüler. O gece Hıtay âlimleri, Kubilay Kaan’ın Müslüman vezirinin yanına giderek onu son derece kederli ve düşünceli buldular. Üzüntüsünün sebebini sordular. O da cevaben “Korkarım ki yarın benim ve diğer Müslümanların kanı dökülecektir.” dedi. Mevlana Bedreddin Beyhakî faziletli, kâmil ve fasih tabiatlı bir kimseydi. Vezire “Beni Kubilay Kaan’ın huzuruna götürün de onun şüphesine öyle bir cevap vereyim ki bu fitne yatışsın.” dedi. Bir rivayete göre, bu ricayı Mevlana Hamideddin Sabık Semerkandî yapmıştır. Vezaret makamı ertesi gün bu iki azizden birini taht sahibinin huzuruna çıkardı. Yüce

Kaan meseleyi dile getirerek “Müşrikleri neden öldürmüyorsunuz?” diye sordu. O fazilet sahibi kişi dedi ki: “Bu hitap, Hazret-i Risalet penaba²⁸ ve onun ashabına mahsustur. Arap ve Acem müşriklerinin öldürülmeleri emredilmiştir. Madem ki Kubilay Kaan ile Cengiz Han’ın yarlıklarında Allah’ın adı yazmaktadır, nasıl müşrik olabilirler?” Bu söz Kubilay Kaan’ın hoşuna gitti. O âlim ve akıllı kişiyi çokça överek ona ihsan ve ikramlarda bulundu. Müslümanları cezalandırmak için yazılmış olan nişanların iptal edilmesini buyurdu.

Nakledildiğine göre, bundan sonra Kubilay Kaan, her gün güneşin doğumundan kuşluk vaktine kadar saltanat işleri ile meşgul olurdu. Bunu müteakip İslâm âlimleri, Yahudi hahamları, Hristiyan rahipleri ve Hitay bilginleri meclisinde toplanarak münazara ve müzakere yapardı. Ve aklî ve naklî meseleleri²⁹ takip etmeye büyük özen gösterirdi. Saltanatı zamanında Kur’an-ı Mecid’in,³⁰ Tevrat’ın, İncil’in ve Şakmuni’nin³¹ kitabının Moğol diline tercüme edilmesini emretti. Şakmuni, Hindistan’ın bazı bölgelerinde peygamberlik iddiasında bulunmuş bir kişidir. Onun takipçilerinin inancına göre, doğduğu sırada gökten çiçek yağmış, Şakmuni dünyaya geldiği esnada yedi adım yürümüş ve attığı her adımda bir hazine ortaya çıkmıştır. Hakikatleri en iyi Allah bilir, O gönüllerde olanı hakkıyla bilendir.

Kubilay Kaan’ın Bazı Emirlerinin ve Vezirlerinin Anlatılması

Fazilet sahiplerinin beliğ kalemleriyle yazılmış defterlerde şöyle kaydedilmiştir ki Kubilay Kaan, memleketin ve servetin idaresinin dizginlerini emirlerinden dördünün kudretli elerine bırakmış ve onlara Cingsank³² unvanını bahsetmiştir. Bunların adları Miton Noyan, Ucacar, Olcay Tarhan

²⁸ Burada Hz. Muhammed kastedilmektedir.

²⁹ Dinî, felsefî ve tabiat ilimleri kastedilmektedir.

³⁰ Kur’an-ı Kerim.

³¹ Sakyamuni Buda. Budizm’in kurucusu Buda’dır. Esas adı, Siddharta Gautama’dır. Siddharta adı, Gautama soyadıdır. Sakyamuni ise Sakya kabilesinin prensi anlamına gelmektedir. Hüsamettin Karataş, “Sakyamuni Buda’nın Tarihsel Kişiliği ve Öğretisinin Yeni Bir Din Haline Geliş Süreci”, *Dini Araştırmalar*, C. 16, S. 42, 2013, s. 129.

³² Farsça kaynaklarda Cingsang veya Çinksank olan geçmektedir. Esasen Çince başvezir anlamına gelen Çing-sang (ch’neg-hsiang) kelimesinden gelmektedir. Mustafa Uyar, “Kubilay Han’ın Hülegü Hanedanlığı’na Karşı Düzenlediği Başarısız Darbe Girişimi: Buka Çingsang”,

ve Daşman'dır. Bu dört emirin makamı, onun [Kubilay Kaan'ın] devlet erkanının tamamından daha yüksekti. Bunlardan sonra ordu emiri itibarıydı ve ona Tayfumi derlerdi. Divan emirliği ve vezirlik görevine tayin edilmiş kimselere ise Kabçan denilirdi. Kubilay Kaan âdeti üzerine vezirlik makamını daima din ve mezhep bakımından birbirine uygun ve uyumlu dört kişiye tevdi ederdi ki inanç ayrılığı sebebiyle aralarında anlaşmazlık ve uyuşmazlık ortaya çıkmasın, böylece devlet hazinesi de hıyanetten korunarak güvence altına alınmış olsun.

Vezirleri arasında Seyyid Acal Buharî'nin bir torunu da vardı. *Câmiü't-Tevâriib*'te yazıldığına göre, Kubilay Kaan, Mengü Kaan'ın buyruğu üzerine Hitay vilayetine yöneldiği esnada Karacabek ülkesine vasıl olduğunda o memleketin idaresi kendisine bağlı bulunan Seyyid Acal'ın torunu bağlılık yolunu tutmuş ve hizmet yükümlülüklerini en güzel şekilde yerine getirmişti. Bunun üzerine Kubilay Kaan, müstakil iktidarını ele aldığı yıl, onu yüce makamının huzuruna çağırarak vezirlik makamına tayin etti. Ve onun oğlu Nureddin Ebubekir'i Karacabek eyaletine gönderdi. Seyyid Acal'ın torunu, ki ona da Seyyid Acal derlerdi, takriben yirmi beş yıl boyunca tam bir devlet ve ikbal içinde önemli işlerle meşgul olduktan sonra ecel-i tabii ile dünya işlerini tamamlayarak ahiret alemine göç etti.

Onun yerine Emir Ahmed Benaketî vezirlik makamına yükseldi. Emir Ahmed, yetkinliği ve zekâsı ile Kubilay Kaan'ın diğer vezirlerinden daha üstün ve ayrıcalıklıydı. Buna binaen Kubilay Kaan onu büyük bir saygıyla kabul ederek ona daha fazla hürmet ve ehemmiyet gösterilmesi fikrini zihnine yazdı. Bu durum, Hitay kökenli Kavkabcan adlı vezirin diğer vezirlerin kıskançlık ateşini körüklemesine neden oldu. Ve o da Kubilay Kaan'ın vezaret işleriyle meşguldü. Kendi kendine hangi hileye başvurabilirse başvursun Emir Ahmed'i öldürmeye karar verdi. Bir defasında Kubilay Kaan Hanbalık'tan ayrıldığında Emir Ahmed'i memleket işlerini yürütmesi için Hitay'ın veziri olarak şehirde bırakmıştı. Hitaylı vezir³³ de adamlarıyla anlaşarak bir gece

Çev. Erhan Ateş, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, C. 7, S. 1, 2020, s. 222.

³³ Kavkabcan kast edilmektedir.

Emir Ahmed'in evine giderek onu ortadan kaldırmayı kararlaştırdı. Emir Ahmed'in rikâbdarı³⁴ bu düzeni haber almış ve velinimetini kötü niyetlilerin hilesinden haberdar etmişti. Emir Ahmed de aynı gece Kubilay Kaan'ın ahırından kırk baş dayanıklı at alarak saraya doğru hızlıca seyrederek içinde beyaz inciler bulunan siyah bir tepsi götürdü. Üzerine bir bıçak konmuş ve üstü kırmızı bir örtüyle örtülmüş olan bu şeyi Kubilay Kaan'ın nazarına sundu. Hükümdar, *"Bu tertibatın maksadı nedir?"* diye sorunca vezir cevap verdi: *"İlk başlarda Kubilay Kaan'ın hizmetine girdiğimde sakalım bu tepsi gibi siyahtı, saltanat eşliğinin hizmetindeyken inci gibi beyaz oldu. Şimdi ise Kavkabcan bir bıçakla boğazımı bu kırmızı örtü gibi kızıla çevirmek istemektedir."* Kubilay Kaan bu sözleri işitince öfkeye kapılarak huzurunda Kavkabcan hakkında emir verdi. Hıtaylı vezir, olayın mahiyetinden haberdar olunca kendi adamlarının kontrolündeki muhkem kaleye aceleyle gitti ve kale halkı onun gelişine sevinerek kuvvet bulmuş oldu. Kubilay Kaan, emirlerin idaresindeki bir birliğin o kaleyi kuşatmak üzere gitmesini ve o esnada Baalbek'ten gelen mancınıkçı Talib-i Mancenik'i de beraberlerinde götürmelerini buyurdu. Emirler o muhkem kaleyi kuşatıp muharebeye başlayınca Kavkabcan gizlice onlara haber göndererek *"Benim fazla bir suçum yok. Olsa olsa makam sahipleri arasındaki düşmanlık sebebiyle ben ve Emir Ahmed daima birbirimizin canına kastederdik. O fırsatını bulup tahtın ve tacın sahibinin bana karşı bakışını değiştirmiştir. Eğer Kubilay Kaan canımı bağışlarsa bu kalenin sizin elinize geçmesini sağlayacak bir tedbir alırım."* dedi. Emirler derhal onun gönderdiği kişiyi Kubilay Kaan'ın huzuruna yolladılar. Kubilay Kaan, Hıtaylı vezire bir amanname ve bir kılıç gönderdi. Hilekâr vezir güven duyarak fırsat bulduğu anda kale duvarında bir gedik açtı. Kale hâkimi bu hileden haberdar olunca kaçış güzergahına yöneldi ve bu suretle o kale Kubilay Kaan'ın hâkimiyeti altına girdi. Vezir, saltanat tahtının huzuruna vardığı vakit, Emir Ahmed ile birlikte kendisine yeniden vezirlik makamı tevdi edildi.

³⁴ Efendisi ata binerken üzenliğini tutan saray görevlisi, seyis, at uşağıdır. Emevî, Fatımî, Selçuklu, Eyyubî, Memluk, Moğol, Timurlu ve Safevî devletlerinde rikabdar namında ya da ismi farklı olmakla birlikte bu vazifeyi icra eden görevliler mevcuttur. Abdülkadir Özcan, "Rikâbdar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul, 2008, s. 111.

Bu olayın üzerinden az bir zaman geçtikten sonra Hıтайlı vezirin kıskançlık ateş yeniden alevlendi ve Hıтайlı zahitlerden biriyle Emir Ahmed'i öldürme konusunda anlaşmaya vardı; bu vesileyle kendi hayat ipini de kesip sona erdirdi. Bu sözün açıklaması şudur ki o sırada Hıтай ülkesinde son derece kurnaz bir zındık ortaya çıkarak türlü hile ve göz boyamalarıyla halk tabakalarına olağanüstü işler göstermişti. Bu sebeple memleketin eşraf ve ayanından kalabalık bir topluluğu kendisine bağlı ve inançlı müritler haline getirdi. Hıтайlı vezir, Emir Ahmed'i ortadan kaldırmak hususunda gizlice ondan yardım talep etmiş ve Şeyh Zarak da onunla bu konuda anlaşmıştır. Kubilay Kaan yaylağa gitmiş olduğu sırada şöyle kararlaştırdılar ki zahit görünümlü göz boyayan kişiye bağlı iki bin mürit, Hanbalık'a dört fersah mesafede bulunan vadiye giderek pusu kurup bin kişi de birbiri ardınca şehre girerek *"Şehzade Cemkim şu an gelmektedir."* diye söylenti yaysın. Emir Ahmed karşılamaya çıkıp o vadiye yaklaştığında onu paramparça etsinler. Bundan sonra Hıтайlı vezir gizli bir şekilde o iki bin cahil ve ahmak kişiyle birlikte mezkur vadiye yönelmesinin yanında bir başka grubu da ardı ardına şehre göndererek Şehzade Cemkim'in geliş söylentisini yaydırdı. Bu topluluklardan bazısı Emir Ahmed'e Kubilay Kaan'ın vefat ettiğini ve Şehzade Cemkim'in bu sırada geleceğini söyledikleri gibi kendisine yas hazırlıkları yapmasını fakat bu gizli durumu kimseye açmamasını bildirdiler. Emir Ahmed de bunun üzerine yas hazırlıklarına başladı. Her ne kadar birkaç defa adam gönderip Cemkim'in ne zaman geleceğini öğrenmek ve onu karşılamaya çıkmak istediye de Hıтайlılar bu gönderilen kişileri katlettiler.

Zaman yas elbisesi giydirir gibi geçtikten sonra mumlar ve meşaleler görüldü. Halk haber getirdi ki Cemkim tahtırevan içinde gelmektedir. Hâlbuki Hıтайlı vezir, sefer yapan hükümdarların âdeti mucibince tahtırevan içinde gelmekteydi. Emir Ahmed aceleyle karşılamaya çıktığında Hıтайlılara yaklaştığında onu kuşatıp şehit ettiler. Emir Ahmed'in silahlı nökerleri arkadan gelerek efendilerini katledenleri ok yağmuruna tuttular. Bu esnada o oklardan birisinin Hıтайlı vezirin öldürücü yerine isabet etmesi üzerine o da öldü. Kubilay Kaan olayın mahiyetinden haberdar olunca Hanbalık'a birilerini göndererek Hıтайlı vezirin muhaliflerini de ibret için darağacına astılar. Ve

Emir Ahmed'i yıkayıp kefenlenip uygun bir yere defnedilmesi için dört bin baliş³⁵ para ihsanında bulundu.

Bu hadisenin üzerinden kırk gün geçtikten sonra Kubilay Kaan'ın tacının süslenmesi için bir cevhere ihtiyaç duyuldu. Bazı tüccarlar, gök kadar kudretli namılı naiplere şunu arz ettiler: “*Bundan bir süre önce devlet hazinesinde kullanılmak üzere yirmi miskal ağırlığında bir lâl taşı Emir Ahmed'e satmıştık.*” Kubilay Kaan, bu sözü işitince “*Ben bu alışverişten haberdar değilim*” dedi. Gereki tahkikatın tamamlanmasını müteakip Emir Ahmed'in nikahlı eşi İncü Hatun o lâl taşı Kubilay Kaan'ın huzuruna gönderdi. Bu durum hükümdarın öfke ateşinin alevlenmesine neden oldu. Bir rivayete göre ise mezkûr lâl taşının ortaya çıkmasının sebebi Emir Ahmed'in mirasçıları arasında mirasın taksiminde kavga meydana gelmiş. Hükümdar da onun geride bıraktığı mallarının tahkik edilmesiyle bizzat meşgul olmuş ve o sırada lâl taşı ortaya çıkmıştır. O vakit Kubilay Kaan emir verdi ki Emir Ahmed'in cesedi kabrinden çıkarılsın, ayağına bir ip bağlanarak pazar meydanına kadar sürüklensin ve tamamen yok olana kadar üzerine toprak ve taş atılsın. Böylece kemikleri toprakla bir oldu. İncü Hatun'u öldürüp ay yüzlü iki oğlunun da derilerini yüzdüler. Ve o merhum vezirin dört yüz cariyesi askerlere taksim edildi; mülklerine ve eşyalarına da müsadere damgası vuruldu. *İbret alın ey basiret sahipleri.*³⁶

Nazım

Zaman rüzgar gibidir ve rüzgar ilk başta

Gülün yüzünden örtüyü izzetle kaldırır

Bir haftadan sonra çimenler arasında bedenini zillet toprağına sürükler

*Câmi-i Reşîdî*³⁷ de kayıtlıdır ki mezkûr olaydan sonra şeriat yolunun mensuplarına düşmanlık güden Uygur Senge vezirlik makamına yükseldi. Yedi yıl devlet ve ikbal içinde görev yaptıktan sonra, bir gün Kubilay Kaan

³⁵ Cengiz Han devrinden beri kullanılan Moğol para birimi.

³⁶ Kur'an-ı Kerim'deki Haşr suresinin ikinci ayetinde geçen bir ifadedir.

³⁷ *Câmiü't-Tenarih*. İlhanlı veziri Reşideddin tarafından yazılan kitaba yazarının adından ötürü *Câmi-i Reşîdî* de denilmektedir.

ondan birkaç inci tanesi istedi. Senge, “*Yanımda yoktur.*” şeklinde cevap verdi. Damganlı bir Müslüman olup Mübarekşah adını taşıyan ve Kubilay Kaan nezdinde son derece muteber olan birisi gizlice arz ederek “*Senge'nin evinde büyüğe bir mücevher ve altın eşya vardır. Eğer hükümdar onu konuşmayla meşgul ederse ben bu eşyaların tamamını derhal yüce makamın huzuruna getiririm.*” Bunun üzerine Kubilay Kaan, Senge ile konuşmaya başladı. Mübarekşah da derhal onun evine giderek mücevherler, cevherler ve nadir kakmalı kıymetli eşyalarla dolu iki sandığı hükümdarın huzuruna getirdi. Ardından Senge hemen sorguya çekilerek Yasa³⁸ mucibince öldürüldü.

Yerine Olcay Cingsank vezir oldu. Kubilay Kaan da bu sıralarda Nasıreddin Ebubekir'i Karacabek'ten çağırarak Olcay Cingsank'a ortak etti. Rivayet olunur ki Nasıreddin iki yıl vezirlik yapmasını müteakip bazı görevliler Kubilay Kaan'a Nasıreddin'in hazineden altmış tümen balış eksilttiğini söylediler. Kubilay Kaan onu huzuruna çağırarak meselenin hakikatini sordu. O da “*Üç yıl üst üste ülkelerin mabsulleri doğal afet sebebiyle iyi gelmediğinden mez-kûr meblağı reyanın elinde bıraktım ki perişan olmasınlar.*” diye cevap verdi. Bu cevap Kubilay Kaan'ın mizacına uygun geldi ve şöyle buyurdu: “*Erkan-ı ricalimiz sadece kendi kaygısını giderirken Nasıreddin memleketin ve reyanın dertleri ile dertlenir.*” Ardından ona altın işlemeli bir hil'at giydirerek Mayan Kabcan lakabını vererek vezirliğin küçük büyük bütün işlerin idaresini onun basiretli ellerine bıraktı. Mayan Kabcan, Kubilay Kaan'ın ömrünün sonuna kadar vezirlik makamında kaldı; Timur Kaan'ın saltanatı devrinde de sahib-i divan olarak vazifesini yerine getirdi.

Kaynakça

Aka, İsmail, “Hândmîr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul, 1997.

Aka, İsmail, “Mîrhând”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.30, Ankara, 2020.

Ateş, Tanju, *Safevi Devletinde Sadâret ve Sadrlar*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2023.

³⁸ Cengiz Han Yasası.

Aziz, Şirinay, “Kubilay Han’ın Maliye Nazırı Ahmed ve Reformları”, *Bellekten*, C. 89, S. 315, 2025.

Coşkun, Derya, “Moğollarda Otorite Tableti Olarak Payza ve Kullanımı”, *Bilgi*, S. 110, 2024.

Gıyaseddin Handmir, *Tarih-i Habibü’s-siyer fî abbâri efradi’l-beşer*, Nşr. Muhammed Debirsiyaki, Kitabfuruşi Hayyam, Tahran, 1362.

Gömeç, Saadettin, “Divanü Lügat it Türk’de Geçen Yer Adları”, *AÜ DTCF Dergisi*, C. 28, S. 46, 2009.

Hoyladı, Adnan, “Son Dönemler İhmal Edilen Bir Müctehit: Burhâneddin el-Buharî ve Eserleri”, *İlahiyat Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler II*, Ed. Ahmet Tekin, Bidge Yayınları, Ankara, 2024.

Kafalı, Mustafa, *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2005.

Karataş, Hüsamettin, “Sakyamuni Buda’nın Tarihsel Kişiliği ve Öğretisinin Yeni Bir Din Haline Geliş Süreci”, *Dini Araştırmalar*, C. 16, S. 42, 2013.

Kemaloğlu, İlyas, “Yarlık”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul, 2013.

Khomushova, Farishtamo, *Giyasiiddin Hadmir’in Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2020.

Marco Polo, *Dünyanın Hikaye Edilişi & Harikalar Kitabı*, Çev. Işık Ergüden, Z. Zühre İlkgelen, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2019.

Özcan, Abdülkadir, “Rikâbdar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul, 2008.

Prazniak, Roxann, Özgüdenli, Osman Gazi, “Kubilay Kağan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ek – C. 2, Ankara, 2019.

Taşığıl, Ahmet, "Hanbalık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul, 1997.

Uludağ, Süleyman, "Seyfeddin Bâharzî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul, 1991.

Uyar, Mustafa, "Kubilay Han'ın Hülegü Hanedanlığı'na Karşı Düzenlediği Başarısız Darbe Girişimi: Buka Çingsang", Çev. Erhan Ateş, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 1, 2020.